

Bir çiçekle bahar olmaz; ama her bahar bir çiçekle başlar.

Rahmetle ve Minnetle Anıyoruz..

Necmettin Erbakan Üniversitesi
Kültür Yayınları: 21

Doğumunun 90. yılında Erbakan Sempozyumu
28-30 Ekim 2016, Mevlana Kültür Merkezi, Konya

Yayın Yönetmeni
Prof. Dr. Muzaffer ŞEKER

Editör
Doç. Dr. Mahmut Hakkı AKIN

Grafik & Tasarım
Merve ACAR BÜLBÜL
Mustafa ALTINTEPE

Ses Çözümleme
Büşra UYAR

Baskı - Cilt
Ayrıntı Ofset Yeni Matbaacılar Sit. Fevzi Çakmak Mah.
Bab-ı Ali Cad. No: 6 Karatay/KONYA

ISBN
978-605-4988-21-1

Tüm Hakları Saklıdır */All Rights Reserved*

** Kitapta yazılı olan hertürlü bilginin ve yorumun sorumluluğu yazarların kendilerine aittir.*

Ekim, 2017

**Bu çalışmanın tasarım ve baskısı Necmettin Erbakan Üniversitesi Sağlık, Kültür ve Spor Daire Başkanlığı tarafından yaptırılmıştır.*

doğumunun 90. yılında

erbakan sempozyumu

28-30 EKİM 2016, KONYA
MEVLANA KÜLTÜR MERKEZİ

KONYA BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ

KONYA NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ

SELÇUKLU BELEDİYESİ KONYA 1989

28 EKİM CUMA
16:00 -18:00 Açılış Programı
18:30-20:00 Özel Tanıklıklar Oturumu

29 EKİM CUMARTESİ
09:30 - 18:00 Oturumlar

30 EKİM PAZAR
09:30 - 18:00 Oturumlar

Mevlana Kültür Merkezi, Karatay, Konya

erbakansempozyumu.org

KURULLAR

DÜZENLEME KURULU

Önder Kutlu, Prof. Dr., *Necmettin Erbakan Üniversitesi*
Mahmut Atay, Prof. Dr., *Selçuk Üniversitesi*
Mahmut Hakkı Akın, Doç. Dr., *Necmettin Erbakan Üniversitesi*
Lütfi Sunar, Doç. Dr., *İstanbul Üniversitesi*
Zekeriya Mızırak, Doç. Dr., *Necmettin Erbakan Üniversitesi*
Abdulkadir Macit, Yrd. Doç. Dr., *Kocaeli Üniversitesi*
Ümit Güneş, Arş. Gör., *Yıldız Teknik Üniversitesi*

BİLİM KURULU

Arif Ersoy, Prof. Dr., *İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi*
Bilal Kemikli, Prof. Dr., *Uludağ Üniversitesi*
Birol Akgün, Prof. Dr., *Yıldırım Beyazıt Üniversitesi*
Ertan Özensel, Prof. Dr., *Selçuk Üniversitesi*
Fatih Savaşan, Prof. Dr., *Sakarya Üniversitesi*
Haluk Alkan, Prof. Dr., *İstanbul Üniversitesi*
Mahmut Atay, Prof. Dr., *Selçuk Üniversitesi*
Muhsin Kar, Prof. Dr., *Yıldırım Beyazıt Üniversitesi*
Mustafa Aydın, Prof. Dr., *Selçuk Üniversitesi*
Mustafa Orçan, Prof. Dr., *Yıldırım Beyazıt Üniversitesi*
Önder Kutlu, Prof. Dr., *Necmettin Erbakan Üniversitesi*
Sevgi Kurtulmuş, Prof. Dr., *Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi*
Şükrü Karatepe, Prof. Dr., *Cumhurbaşkanı Danışmanı*
Yasin Aktay, Prof. Dr., *Siirt Milletvekili*
Ahmet Koyuncu, Doç. Dr., *Necmettin Erbakan Üniversitesi*
Alev Erkilet, Doç. Dr., *İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi*
Ali Büyükaslan, Doç. Dr., *Medipol Üniversitesi*
Cemal Altan, Doç. Dr., *Mersin Üniversitesi*
Erdal Baykan, Doç. Dr., *Necmettin Erbakan Üniversitesi*
Lütfi Sunar, Doç. Dr., *İstanbul Üniversitesi*
Mahmut Bilen, Doç. Dr., *Sakarya Üniversitesi*
Mahmut Hakkı Akın, Doç. Dr., *Necmettin Erbakan Üniversitesi*
Mehmet Birekul, Doç. Dr., *Necmettin Erbakan Üniversitesi*
Tahsin Karabulut, Doç. Dr., *Necmettin Erbakan Üniversitesi*
Zekeriya Mızırak, Doç. Dr., *Necmettin Erbakan Üniversitesi*
Abdülkadir Macit, Yrd. Doç. Dr., *Kocaeli Üniversitesi*
Cengiz Ceylan, Yrd. Doç. Dr., *Kırklareli Üniversitesi*
Erhan Tecim, Yrd. Doç. Dr., *Necmettin Erbakan Üniversitesi*
Ferhat Tekin, Yrd. Doç. Dr., *Necmettin Erbakan Üniversitesi*
Hediyetullah Aydeniz, Yrd. Doç. Dr., *Marmara Üniversitesi*
Işıl Arpacı, Yrd. Doç. Dr., *İnönü Üniversitesi*
İbrahim Halil Üçer, Yrd. Doç. Dr., *İstanbul Medeniyet Üniversitesi*
İbrahim Nacak, Yrd. Doç. Dr., *KTO Karatay Üniversitesi*
Cüneyt Özşahin, Yrd. Doç. Dr., *Necmettin Erbakan Üniversitesi*
Mehmet Ali Aydemir, Yrd. Doç. Dr., *Selçuk Üniversitesi*
Mustafa Kömürcüoğlu, Yrd. Doç. Dr., Sakarya Üniversitesi
Müşerref Yardım, Yrd. Doç. Dr., *Necmettin Erbakan Üniversitesi*
Faruk Karaarslan, Dr., *Erciyes Üniversitesi*
Necdet Subaşı, Dr., *Gazi Üniversitesi*
Hüseyin Mercan, *Erciyes Üniversitesi*

İÇİNDEKİLER

Sunuş 1
Önsöz 3
Açılış Konuşmaları 5
Sempozyum Bildirileri..... 31
Mustafa Aydın
Türkiye'de "Milli"lik Söylemi ve Erbakan'ın "Milli Görüş"ü 33
Talip Tuğrul
Milli Görüş Hareketinin Temel Karakterleri 43
Abdülkadir Macit
Necmettin Erbakan ve Çağdaş İslam Düşüncesindeki Yeri 75
Bilal Kemikli
Siyasetin Besleyici Zemini Olarak Tekke: Erbakan ve Zahid Efendi İlişki si..... 87
Mahmut Hakkı Akın
Türkiye Siyasi Tarihinde ve Sosyolojisinde Necmettin Erbakan ve Milli Görüş Hareketinin Konumu 101
Gökhan Tuncel
Türkiye'de Devlet(!) Toplum Gerilimini Azaltıcı Bir Aktör: Milli Görüş .. 119
Öner Buçukçu
Ayrılardaki Aynılıklar: TİP ve MNP'ye Başka Gözle Bakmak 143
Serkan Yorgancılar
Milli Görüş Hareketinin İlk Göz Ağrısı Milli Nizam Partisi'nin Kuruluşu, Söylemleri ve Politikaları 165
Turgut Akyüz
Milli Görüş Söylemleri Bağlamında İslamcılık Eleştirileri 201
Abdülkadir Yıldız
Milli Görüş Parti Programlarında Laiklik Anlayışı 219
Harun Bekiroğlu
Teoriden Pratiğe "Islah ve Davet Hareketleri"nin Kur'an Anlayışı: Milli Görüş Örneği 229
Tahsin Hazırbulan
Erbakan'ın Yeni Bir Dünya Fikri ve "Müslüman Topluluklar Birliği" 257
Işıl Arpacı, Abdülkadir Baharçiçek
Milli Görüş Partilerinin Programlarının Dış Politika Analizi 291
Işıl Arpacı, Ahmet Karadağ
Türkiye'de Yahudi Milliyetçiliğinin Siyasal Bir Mesele Olarak Ele Alınışı: Necmettin Erbakan Örneğinde Kavramsal Bir Analiz 305

Yüksel Çavuşoğlu, Esra Çavuşoğlu
Bir Dünya Lideri Necmettin Erbakan 321
Adem Esen
Ağır Sanayi Hamlesinin Finansmanı: Devlet Sanayi ve İşçi Yatırım Bankası (Desiyab) 333
İrfan Ersin, Cengizhan Yıldırım
Necmettin Erbakan'ın Faiz İle Mücadelesi ve Alternatif Sistem Önerileri 349
Cengizhan Yıldırım, Nuh Uçgan, İrfan Ersin
Kapitalizm, Sosyalizm ve Adil Düzen 375
İbrahim Halil Sugözü
Erbakan'ın Adil Ekonomik Düzen Düşüncesi ve Refahyol Hükümeti Uygulamaları 399
Emine Akbaş Demirkan
Prof. Dr. Necmettin Erbakan'ın İletişim Yönetimi 429
Hamit Aktürk
Yumuşak İdeolojinin Gücü: Diğer İslami Hareketleri Besleyen Bir Ekol Olarak Milli Görüş Hareketi 457
Erhan Tecim
Bir Sosyal Hareket Olarak Milli Görüş 471
Hasan Topbaş, Mehmet Emin Babacan
Necmettin Erbakan, 28 Şubat ve Medya İlişkisi 483
Mehmet Birekul, Ahmet Tarık Türkmenoğlu
28 Şubat'ın Artçı İzleri, Erbakan'ın Yok Sayılışı: Devrim Arabaları Filmi Üzerine Bir Değerlendirme 505
Abdülhalim İnam, Bekir Gündoğmuş
Avrupa'da Yükselen Sağ Siyaset ve İslam Düşmanlığı Karşısında Barışçı Bir Çaba Olarak Milli Görüş 517
Halil İbrahim Aşgın
Farklı Bir Yerel Yönetim Yaklaşımı Olarak Milli Görüş Belediyeciliği: 1994-1999 Yılları Arası Çorum Belediyesi Örneği 537
Abdullah Demir
Milli Görüş Hareketi'nin Sanayileşme Tasavvuru Ve Yeni Bir Sanayileşme Okuması 561
Necati Ataberk
Akademik Yönü ile Prof.Dr.Necmettin Erbakan 589
İndeks 597

Erbakan'ın Adil Ekonomik Düzen Düşüncesi ve Refahyol Hükümeti Uygulamaları

İbrahim Halil SUGÖZÜ [1]

Giriş

İslam dini, insan hayatının bireysel ve toplumsal bütün alanları ile ilgili temel kuralları kendisi koymaktadır. Bu temel kuralların dışına çıkmamak kaydıyla içinde bulunulan dönemin şartlarına uygun olarak ekonomik, sosyal ve siyasal normların oluşturulması toplumların veya onları yönetenlerin iradelerine bırakılmıştır. Temel kurallar, tam anlamıyla uygulandığında söz konusu iradenin zulme dönüşmesini engelleme özelliğine sahiptir. Ayrıca içinde bulunulan dönemde en iyi normların oluşturulması için ilmi çalışmalar yapmak en üst düzeyde teşvik edilmektedir.

İktisatla ilgili olarak Kuran'da geçen temel kuralların en önemlilerinden birisi gelir dağılımı dengesinin bozulmasında önemli bir rol oynayan faizin yasaklanması, diğeri ise gelir dağılımında dengenin sağlanmasına katkıda bulunan zekatın tavizsiz uygulanmasıdır. Emeğin karşılığı olan ücretin kutsallığı, kaynağı meşru olmak şartıyla özel mülkiyet hakkı, israftan kaçınma, yoksullara ve diğer ihtiyaç sahiplerine karşılıksız yardımın teşviki, İslam'ın adil iktisadi düzen ile ilgili diğer kurallarını ortaya koymaktadır. Bunların dışındaki kurallar, genel ahlaka aykırı olan, kaynağı helal olmayan mal ve hizmetlerin ticaretinin, aldatmanın, hilenin, rüşvetin, yolsuzluğun vb. yasaklanması ile ilgilidir.

Ortaçağ, İslam düşünürleri için önemli bir çağdır. Bu dönemde önemli eserler ortaya çıkmış ve önemli görüşler ortaya konmuştur. Ancak sonrasında İslam dünyasında iktisadi anlamda yeni düşünceler çok sınırlı kalmıştır. Batı ise bu konuda daha hızlı yol almıştır. Kapitalizmin doktrinleri olarak da görülen Merkantilizm, iktisat bilimi için uzun dönemli bir başlangıç olarak görülmüş, Fizyokratik İktisadi Düşünce

[1] Doç. Dr., Şırnak Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

dikkat çekmiş, özellikle Klasik İktisadi Düşüncenin ortaya çıkmasıyla İktisat Biliminde yeni bir dönem başlamış, Keynes ile bu bilim dalı bir anlamda zirveye ulaşmıştır. Bu arada Sosyalist İktisadi düşünce bir alternatif olarak ortaya çıkmıştır.

Bugünkü birçok iktisadi düşünce de yine Batı'da doğmuştur. Batı birçok teorisini Ortaçağ İslam düşünürlerinin fikirleri üzerine bina ederken İslam dünyası, Batı'nın iktisat doktrinlerinin üzerine monte edilmiş faizsiz bankacılık uygulamasına yoğunlaşmaktan öteye gidememiştir. Örneğin Arthur Laffer, iktisat literatüründe geçen ve bütün dünyadaki iktisatçılar tarafından Laffer Eğrisi olarak bilinen teorinin kendisi tarafından keşfedilmediğini, 14. yüzyılda Müslüman Filozof İbni Haldun tarafından Mukaddime adlı eserinde bu konunun açıklandığını kendi makalesinde ifade etmektedir (Laffer, 2004). Bundan dolayı vergi oranları ile vergi gelirleri arasındaki ilişkiyi açıklayan bu teorinin grafiği, bazı iktisatçılar tarafından Haldun-Laffer Eğrisi olarak gösterilmektedir (Ersoy, 2015).

İslam Dünyası ve Türkiye siyasetinde 1969 yılından itibaren Milli Görüş hareketi olarak aktif rol almaya başlayan Prof. Dr. Necmettin Erbakan, aynı zamanda muhtemel veya müstakbel iktidarı döneminde uygulayacağı ekonomik programın altyapısını oluşturmak amacıyla, Akevler olarak bilinen bir gurup bilim adamı tarafından da ilmi altyapısı desteklenen ve kendisi tarafından Adil Düzen olarak isimlendirilen bir iktisadi düşünce ortaya koymuştur.

Adil Düzen, başlangıçta yeni bir ekonomik düzen olarak nitelendirilse de sonrasında sosyal, ahlaki ve siyasal sistemi de kapsayan yeni bir doktrin olarak ortaya çıkmıştır. Ekonominin ağırlıklı olduğu bölüm ise Adil Ekonomik Düzen olarak adlandırılmıştır. Adil Ekonomik Düzen'in 4 tane sacayağı vardır. Bunlar para, kredi, vergi ve sosyal güvenlik ile ilgili konulardır. Bu konularda Adil Ekonomik Düzen mevcut kapitalist sistemle çok önemli oranda birbirinden ayrılmaktadır. Aynı durum sosyalist doktrin için de geçerlidir.

Adil Ekonomik Düzen ile ilgili az sayıda bilimsel çalışma mevcut olmakla birlikte en çok onun İslam Ekonomisi yönüne dikkat çekilmektedir. Ersin ve Yıldırım (2015), Adil Ekonomik Düzen'in kurallarının büyük bir çoğunlukla İslam Ekonomisinin esaslarına uygun olduğunu ifade etmekle birlikte Hayrettin Karaman'ın da (Akevler.org, 1990) belirttiği üzere Adil Ekonomik Düzen'in İslam Ekonomisi olmadığı fakat İslam Ekonomisini temel alan bir beşeri sistem olduğu kanaatine katılmaktadırlar. Sabahattin

Zaim'e (Akevler.org, 1990) göre ise Adil Düzen, topyekün bir iktisadi sistemi ortaya koymak açısından önemli eksikliklere sahip olmakla birlikte İslam ekonomisi çalışmaları için faydalı ve yapıcı bir modeldir. İktisat bilimi açısından Adil Ekonomik Düzen ile ilgili olarak bugüne kadar ciddi ve yeterli çalışmaların yapıldığını söylemek mümkün değildir.

Bu çalışmada öncelikle Adil Ekonomik Düzen ile ilgili genel bilgiler verildikten sonra Erbakan'ın başbakan olduğu T.C. 54. Hükümet dönemi iktisadi uygulamaları ve makroekonomik gelişmeleri incelenecek ve Adil Ekonomik Düzen'in ilgili dönemin iktisadi gelişmelerine etkisi veya varsa uygulamaları üzerinde durulacaktır.

Kavramlar ve Tanımlar

a. Bu bölümde önce Erbakan'ın kişisel bilgilerinden ziyade mana olarak neyi temsil ettiği ifade edilecek ve Milli Görüş tanımlanacaktır. Sonrasında çalışmanın ana konusunu oluşturan Adil Düzen ve onun içerisinde bir sistem olan Adil Ekonomik Düzen açıklanmaya çalışılacaktır. Kavramların kısa ve öz biçimde ifade edilmesine bilhassa dikkat edilmektedir.

Erbakan ve Milli Görüş

Prof. Dr. Necmettin Erbakan (1926-2011), Türkiye'nin yetiştirdiği, 20. yüzyılın en önemli devlet, siyaset ve bilim adamlarından, İslam mütefekkirlerinden, iktisadi düşünce akımı başlatıcılarından ve dünyanın birçok bölgesinde teşkilatlanmış İslam toplumu liderlerinden birisidir. Bütün bu özelliklere tek başına sahip olması dolayısıyla çağdaşı olan İslam toplumları liderlerinin bir adım önünde yer almış hatta onlardan bir kısmı tarafından da lider olarak kabul ve saygı görmüştür. Özellikle son dönemde İslam temelli siyasi hareketlerde örnek alınan etkin bir çağdaş fikir önderi olmuştur.

b. Milli Görüş, Erbakan tarafından zaman zaman Milletin Görüşü olarak dile getirilen bir kavram olmakla birlikte Millet-i İbrahim ifadesi doğrultusunda da ümmetin görüşü yani kısaca İslami Görüş olarak izah edilen ve özel veya kamusal bütün iş ve işlemlerde İslami esasları temel alan bir yaşam biçimi ve bir düşünce sistemidir. Belirtmek gerekir ki İslami esaslar, yalnızca Müslümanların değil diğer din mensuplarının da bütün insan hak ve özgürlüklerini teminat altına almayı gerekli kılmaktadır.

Adil Düzen ve Adil Ekonomik Düzen

Erbakan, İstanbul Teknik Üniversitesi Makina Mühendisliği bölümü mezunudur. Profesörlük unvanı ile neticelendirdiği yükseköğrenimini de aynı alanda tamamlamıştır. Erbakan'ın, ekonomi alanında da önemli düzeyde bilgiye sahip olmasının en önemli nedenlerinden birisi Mühendislik ve İktisat bilimlerinin ortak noktasının matematik olmasındandır. Erbakan, üstün matematik zekası dolayısıyla iktisadi teorileri hızlı kavrama yeteneğine sahiptir.

Siyasi hayatı süresince dikkat çektiği mevcut Siyonist sömürü düzeninin en önemli silahının ekonomi olması, onun ekonomiye ilgisinin ana nedenidir. Ayrıca ekonomik bağımsızlık olmadan gerçek bağımsızlığa ulaşılamayacak ve Erbakan'ın asıl hedefi olan İslam Birliği kurulamayacaktır. Bundan dolayı önce ekonomik bağımsızlık sağlanmalıdır. Ekonomik bağımsızlık için ise kendi ekonomi modeline sahip olmak gerekmektedir.

Adil Düzen, her ne kadar başlangıçta ekonomik bir teori olarak ortaya çıksa da Milli Görüş hareketinin gelişmesi ve ülke siyasetinde söz sahibi olmaya başlamasıyla birlikte revize edilmiş ve siyasal ve sosyal düzeni de kapsayan bir doktrine dönüşmüştür. Buna göre Adil Düzen, ekonomik, sosyal ve siyasal konularda, her koşulda doğru anlamına gelen hakkı ve adaleti esas alan, sınırları İslam'ın, Kuran ve sünnete dayalı temel prensipleri ile çizilmiş, ekonomik, sosyal, ahlaki ve siyasal normlara sahip değerler bütünü ve yeni bir doktrindir.

Adil Ekonomik Düzen ise Adil Düzen olarak isimlendirilmiş olan ve yukarıda da belirtildiği üzere Erbakan'ın ekonomik, sosyal, ahlaki ve siyasal düzen ile ilgili düşüncelerinin ağırlıklı olarak ekonomik bölümünü ihtiva eden, kapitalist ve sosyalist sistemin bazı iktisadi kurallarını ihtiva etmekle birlikte her ikisinden de farklı kurallara sahip olan bir sistemdir. Adil Ekonomik Düzen, kişisel mülkiyete ve emeğe saygı duyan, üretime dayalı kalkınmaya, bölgelerarası ve kişisel gelir dağılımı adaletsizliklerini gidermeye yönelik gerektiğinde devlet müdahalesini kabul eden fakat kural olarak serbest piyasayı savunan, iç ve dış dengeyi kendi kaynakları ile sağlayan, faizin hiçbir şekilde yer almadığı bir iktisadi sistemdir.

> Adil Ekonomik Düzen (Erbakan, 2010);
> Sömürüye müsaade etmeyen,
> Herkese hakkını veren,

Herkese fırsat eşitliği sunan,
Faydalı ve yapıcı faaliyetleri destekleyen,
Ekonomik faaliyetleri teşvik eden,

Ekonomik kalkınmanın önündeki lüzumsuz ve haksız engelleri ortadan kaldıran,

bir ekonomik düzendir. Kapitalizm ve Komünizmin faydalı yönlerini içerir fakat zararlı yönlerini içermez.

Adil Ekonomik Düzen'de Temel Ekonomik Prensipler

Adil Ekonomik Düzen, temelde İslam'ın ekonomik prensiplerinin başında gelen ve keskin ve net ifadelerle yasaklanan faizin olmadığı bir ekonomiyi esas almaktadır. Bunun tamamlayıcısı olarak kredilerin faizsiz sunulacağı, ikinci olarak paranın karşılıksız olmayacağı, paranın bir mal değil üretilen mal ve hizmetlerin ve değerli madenlerin sembolik karşılığı olduğu, üçüncü olarak tüketimden ve tüketiciden vergi alınmayacağı ve dördüncü olarak bütün vatandaşların doğar doğmaz sosyal güvenceye sahip olduğu temel ilkelerine sahip bir ekonomik sistemdir.

Adil Ekonomik Düzen'de devletin yapacağı işlerle ilgili genel esaslar da sıralanmaktadır. Buna göre ekonomide devletin görevi, ülke ve bölgelerin makro planını yaptırır, yatırım projelerini hazırlatır. Devletin faaliyetleri (Erbakan, 2010);

Genel Hizmetler: Güvenlik, yönetim, yargı, sağlık, eğitim, su, altyapı, ulaşım vb. hizmetler

Tanzim Hizmetleri: TMO yerine Buğday Vakfı gibi kar gütmeyen kurumlar

Bununla birlikte ekonomik faaliyetleri şahıslar yürütür (şahıs, şirket veya vakıf).

a. Aşağıda Adil Ekonomik Düzen'in dört temel konudaki (Para, Kredi, Vergi ve Sosyal Güvenlik) prensipleri kısaca açıklanacaktır.

Adil Ekonomik Düzen'de Para

Adil Ekonomik Düzen'de para, herhangi bir üretim yapan kimseye bu üretime eşdeğer tüketme hakkı olduğunu göstermek üzere verilen özel senettir. Para ile ilgili temel ilkeler özetle aşağıdaki gibi sıralanmaktadır (Erbakan, 2010):

"Para = Mal" ilkesi

"Faiz yok" ilkesi
"Karşılıksız para yok" ilkesi: Karşılıksız para basımı ve kaydi para yoktur.
Paranın eşya ile tanımlanması ilkesi (arsa, tesis, mal, altın ve döviz)
"İstenilen anda değiştirme" ilkesi
"Herkese eşit muamele" ilkesi
"Fiyatlar arz - talebe dayalı kıstaslara göre tespit edilir" ilkesi

b. Adil Ekonomik Düzen'de paranın en önemli özelliği karşılıksız olmamasıdır. Para üretilen malların, gayrimenkullerin, tesislerin ve değerli madenlerin karşılığı miktarınca basılır ve bunun dışında para basılamaz. Bunun başka bir anlamı da piyasada kaydi paranın bulunmamasıdır. Kaydi para bankaların ortaya çıkardığı paradır ki yalnızca kayıtlarda bulunmaktadır ve gerçekte var olmayan bir paradır. Bu para bankaların kayıtlarında bulunmaktadır ve var olmayan bu para üzerinden sermaye sahipleri ve bankalar olağanüstü miktarlarda faiz kazancı elde etmektedirler. Erbakan bu sistemi rant ekonomisi olarak adlandırmaktadır. Rant, emek çekilmeden elde edilen kazanç anlamında kullanılmaktadır.

Adil Ekonomik Düzen'de Kredi

Adil Ekonomik Düzen'de kredinin kendisi değil, iktisat literatüründe kredinin bedeli olarak kabul edilen faizin, tamamen kaldırılması esastır. Erbakan'ın faizsiz bir ekonomik teori üzerine yoğunlaşmasının en önemli nedeni İslam dininde faizin şiddetle yasaklanmış olmasıdır. Adil Ekonomik Düzen'de tavizsiz olarak kabul edilen bu yasanın üzerine yapılan bütün iktisadi araştırmalarda da faiz, ekonomide adaletsiz gelir dağılımına ve yatırımların azalması suretiyle kalkınmanın önünde en büyük engel olması dolayısıyla refah düzeyinin düşmesine neden olmaktadır.

Adil Ekonomik Düzen krediyi, sonradan geri vermek şartıyla ve belirli şartlar altında geçici bir süre için ürettiğinden daha fazla tüketme hakkı kullanma imkanı şeklinde tanımlamaktadır. Adil Ekonomik Düzen'de faizsiz ve enflasyona neden olmayan yedi türlü kredi vardır (Erbakan, 2010):

- Ortaklıklar: Sermaye koyan ortaklarla birlikte tesis kurup üretim yapmaktır. Bu durumda iki şekilde kar elde edilmektedir:
- Ürünün karını bölüşmek
- Ürün + tesisi satmak

Hakkı Müktesep Karşılığı Kredi: Bankaya yatırılan para (ve zaman) kadar kredi hakkı elde edilmektedir. Örneğin bir kişi her ay bankaya 1.000 TL yatırdığında 12 ay sonunda kendi ödediği 12.000 TL'yi çekmek isteyebilir. Bununla birlikte ayda en az 1.000 TL ödemek koşuluyla 12.000 TL de faizsiz kredi çekme hakkına sahip olacaktır. Bu durumda 12 ay sonunda bankadan bir kerede 24.000 TL çekebilecektir.

Emek Karşılığı Kredi: Çalışanların ücretlerini devletin bankası ödeyecektir. Üretici ürünü sattıktan sonra devletin çalışanlara ödediği ücretlerin toplamı olan kredisini faizsiz bir şekilde geri ödeyecektir.

Rehin Karşılığı Kredi: Elindeki rehin karşılığında devletin bankası kredi verir, üretici ürünü sattıktan sonra kredisini faizsiz bir şekilde geri öder.

Ödenmiş Vergi Karşılığı Kredi: Devletin gelir teminine vesile olma karşılığında üreticiler bu gelire oranla belli bir miktar kredi hakkı elde edecektir.

Yatırım Projesi Karşılığı Kredi: Yatırımın adım adım bütün maliyetlerini devlet kredi olarak verir, faiz almaz.

Selem Senedi Karşılığı Kredi (Sipariş Kredisi): Bir üretim yapılacaksa ürünü önceden ucuz fiyata satıp karşılığında selem senedi verilir. Sonra senedi alıp ürünü teslim eder. Ürünü önceden ucuz fiyata satın alan kişi ya da kurumlar o ürünü kendi fiyatından sattıklarında belli bir kar elde etmiş olacaklardır.

Yukarıdaki tanımda sonradan geri vermek kaydıyla şimdilik ürettiğinden fazla tüketme hakkı olarak tanımlanan kredi, faizsiz kredidir. Tüketen kişi sonradan geri verirken de tüketiminden keserek aynı miktarı geri ödeyeceği için bu defa ödeme döneminde de ürettiğinden az tüketmiş olacaktır. Böylece toplamda kredi verenin de alanın da ürettiği ile tükettiği miktar eşit olacaktır. Oysa faizde sonradan ödeyen önceki aldığından fazlasını ödediği için krediyi veren toplamda ürettiğinden fazla tüketmiş olacak, kredi alan da toplamda ürettiğinden az tüketmiş olacak böylece bir dengesizlik meydana gelecektir.

Kredi konusunda en önemli sorulardan birisi, bankalar, verdikleri bu kredilerden faiz almayacaklarsa nasıl kar edeceklerdir, sorusudur. Öncelikle devlete ait bankaların kar amacı olmayacaktır. Çünkü devlet zaten vergi konusunda da belirtileceği üzere üreticiye altyapı gibi bazı imkanlar oluşturarak yeni bir üretim faktörü görevini üstlenecek ve bundan dolayı gelirden payını alarak kazançlı duruma geçecektir. Bu

gelir devletin gelirlerinin en önemli kalemini oluşturacaktır. İkinci olarak devlet, bu şekilde teşvik ve destek görevini yerine getirmektedir. Üçüncü olarak Adil Ekonomik Düzen topyekün uygulanması durumunda faizin ve enflasyonun olmadığı bir ekonomik ortam öngörmektedir. Bundan dolayı para değer kaybetmeyecek ve faizsiz verilen kredilerden dolayı devletin bir zararı söz konusu olmayacaktır.

c. Adil Ekonomik Düzen'de kesinlikle faiz olmayacağından dolayı bankaların faizli kredi vermesi mümkün değildir. Bundan dolayı bankalar yalnızca makul hizmet ücretleri ile para transferleri ve para ile ilgili diğer işlemleri yapan kurumlar olacaktır. Böylece bankalar uçuk faiz kazançları elde edemeyecekler, kaydi para oluşturamayacaklardır. Devletin teşvik ve destekleri ile ilgili faizsiz kredi sağlama görevini de kamu bankaları yapacaktır.

Adil Ekonomik Düzen'de Vergi

Adil Ekonomik Düzen'de üreticiye tek bir vergi, tüketici için ise vergi yok prensibi geçerlidir. Aslında üreticiden alınan vergi de farklı bir şekilde tahsil edilmektedir. Devlet üreticiye birtakım altyapı hizmetlerini ücretsiz sağlayarak beşinci bir faktör olarak üretime ortak olacak ve beşinci faktör gelirini elde edecektir.

Adil Ekonomik Düzen'de 5 adet üretim faktörü bulunmaktadır;
Müteşebbis – Teşebbüs Ortaklığı
Doğal Kaynaklar – Mülkiyet Ortaklığı
Emek – Emek Ortaklığı
Sermaye – Sermaye Ortaklığı
Devlet – Genel Hizmet Ortaklığı

Ticari ve Liberal Kapitalist İktisadi Sistemlerde sermaye faktörünün geliri faizdir. Buna göre sermayenin bir kullanım bedeli vardır o da faizdir. Ancak Adil Ekonomik Düzen'de sermayenin geliri faiz değil, sermaye ortaklığının bir sonucu olarak kar payıdır. Sermayenin oluşmasında ver üretimin diğer aşamalarında kredi başlığı altında da belirtildiği gibi devletin önemli derecede destekleri mevcuttur. Devletin doğal kaynaklardan da elde edeceği bir pay bulunmaktadır. Böylece üretim faktörlerinden müteşebbisin geliri kar, doğal kaynakların kira, emeğin ücret ve devletin geliri ise vergi olacaktır. Devletin vergi dışında, sermaye ve doğal kaynaklarla ilgili gelirleri de olacak bu yüzden diğer vergilere ihtiyaç olmadığı gibi karşılıksız olarak bütün vatandaşların sigortalı

olmalarını da temin edebilecektir.

Adil Ekonomik Düzen'de vergi ile ilgili temel prensipler şunlardır (Erbakan, 2010):

Verginin sadece "Devletin Hizmeti Karşılığı" olması prensibi: Devlet istediği gibi vergi koyamaz, hak ölçütünde hizmet karşılığı alır.

"Tek Vergi" prensibi: Devlet üretimden ve sahip olduğu kıymetlerden adil ölçülerde yalnız bir vergi alır.

Verginin yani Devletin Payının "üretim" cinsinden verilmesi prensibi: Devlete genel hizmetler karşılığında ürün cinsinden pay verilir.

Gelirden vergi alınmaması prensibi: Vatandaşların gelirinden vergi alınmamaktadır.

Ödenen vergi miktarı ve devlet hizmetlerinden yararlanmada öncelik: Ödenmiş vergi karşılığı kredi hakkı elde edilmektedir.

Verginin beyana göre olması prensibi

"Üretimden alınacak pay Anayasa ile belirlenir" ilkesi: Vergi oranı Anayasa ile belirlenir. Tek bir vergi vardır, o da üretimden alınır. Beyan esas alınır. Önceki bütün vergiler lağvedilir.

Adil Düzende vergi barışı esastır: Menfaat çatışması değil menfaat birlikteliği ve barışı esastır.

Adil Düzende vergi sosyal yapıyı güçlendirir. Mevcut sistemlerde vergi yükü halkın sırtında olduğundan dolayı fakiri daha fakir yapmakta ve sosyal sorunlara yol açmaktadır. Adil Ekonomik Düzen'de gelir dağılımında adalet sağlanacağından dolayı sosyal yapı da güçlenecektir.

d) Bir yandan tüketiciye vergi yüklemeden bir yandan da üreticiden yalnızca üretime ortak olma karşılığında alınan pay dışında vergi olmaması aslında Adil Ekonomik Düzen'in vergisiz bir sistem olduğu anlamına gelmektedir. Üretimden alınan payın kamu harcamalarını fazlasıyla karşılayacağı ön görüldüğünden dolayı kaldırılan vergilerin tüketiciye ve üreticiye ek bir gelir olarak dönecek, ekonomide canlanmaya neden olacak ve refah düzeyini çok hızlı bir şekilde yükselecektir.

Adil Ekonomik Düzen'de Sosyal Güvenlik

Adil Ekonomik Düzen'de bütün vatandaşlar prim ödemeksizin devletin sosyal güvencesi altındadır yani sigortalıdır. Ayrıca işsizler işsizlik sigortasına sahip olup emeklilik maaşı ve işsizlik sigortası bütçeden ödenecektir. Ancak Adil Ekonomik Düzen kredi vb. haklardan mahrum bırakma gibi önlemlerle emekliliğe ayrılmamayı yani çalışmayı teşvik

etmektedir. Buna karşın kişi istediği zaman emekli olma hakkına sahiptir.

Adil Ekonomik Düzen'de sosyal güvenlikle ilgili esaslar aşağıdaki gibidir (Erbakan, 2010):

Herkes sigortalıdır.

Sigorta ve emeklilik için para (prim) ödenmez

İşsizlik ve emeklilikte herkesin yaş, tahsil, hizmet, ehliyet esasına göre ne alacağı "katsayı" ile belirlenir.

İşsizlik ve emeklilik karşılığı bütçeden ödenir. Milli Gelirin artışı ile orantılı olarak bu pay artar.

İşsizlik ve emeklilik; talebe ve beyana göre isteyen istediği zaman emekli olur, isterse ve şartları elverişli ise emekli olmaktan vaz geçer ve işe başlar.

Emekli olan kredi hakkını kaybeder.

Emeklilik maaşı: Emekliliğe ayrıldığı zamanki mesleki derece, yaş ve tahsiline göre belirlenir.

1. Yukarıda ekonomide devletin rolü ile ilgili genel esaslar dışında Adil Ekonomik Düzen'de dört temel konu başlığı özet biçimde açıklanmıştır. Tek bir cümle ile ifade etmek gerekirse Adil Ekonomik Düzen'de para karşılıksız olmayacak, kredi faizsiz olacak, üretime katılımdan dolayı bir pay alınmak suretiyle tek vergi olacak ve bütün vatandaşlar sosyal güvenceye sahip olacaklardır.

Erbakan'ın Başbakan olduğu 54. (Refahyol) Hükümet Döneminde Makroekonomik Gelişmeler

Refahyol Hükümeti olarak bilinen 54. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti, Refah Partisi Genel Başkanı Necmettin Erbakan ile Doğru Yol Partisi Genel Başkanı Tansu Çiller'in dönüşümlü başbakanlığı koşuluyla anlaşma sağlanarak 28 Haziran 1996'da kurulmuştur. Başbakan Erbakan, dönüşümlü başbakanlığın gerçekleşmesi için 18 Haziran 1997 tarihinde dönemin Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'e istifa yazısını vermiştir. Ancak sonrasında dönüşümlü başbakanlık protokolü ve milletvekillerinden toplanan imzalara rağmen 28 Şubat Postmodern Darbesi'nin etkisinde kalan Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel tarafından görevin Anavatan Partisi Genel Başkanı Mesut Yılmaz'a verilmesiyle Refahyol Hükümeti 30 Haziran 1997 tarihinde sona ermiştir.

Türkiye'de 1996'nın ikinci yarısı ve 1997 yılının ilk yarısı olmak üzere toplam bir yıl iktidarda kalan Refahyol hükümeti ekonomide ve dış politikada büyük ve cesur adımlar atarken içeride başta sermaye sahipleri ve onların sahibi olduğu medya kuruluşları olmak üzere bir takım çevrelerin baskılarına maruz kalmıştır. Böylece reel ekonomik kalkınmayı gerçekleştirmek için yatırım, üretim, gelir ve istihdamı artırmaya yönelik hükümet programına aldığı ve uygulamaya koyduğu iktisadi reformları tam anlamıyla gerçekleştiremeden iktidardan uzaklaştırılmıştır.

a. Her şeye rağmen bu bir yıllık iktidarlık döneminde, reel

ekonominin bazı uygulamalarını ülkede gerçekleştirme fırsatı bulmuş ve kalkınma için reel ekonomi savunucularının haklılıklarını açıkça ortaya koymuşlardır. Bu dönemde IMF'den ve diğer ulusal ve uluslararası kuruluşlardan borçlanmaya gidilmemiş, kendi kaynak paketleri oluşturulmuş, toplam talebi artırmaya yönelik olarak personel, cari ve faiz dışındaki transfer harcamalarını önemli oranda artırmış, bunun sonucunda memur, işçi, üretici, esnaf ve çiftçinin refah düzeylerinde artış gerçekleştirilmiştir. Enflasyonun azması engellenmiş çünkü talep karşısında arzın da artması sağlanmış, faizler düşürülmüş, havuz sistemi kurularak çok büyük miktarlardaki faizli borçlanmada azalma yaşanmıştır. Reel ekonomi uygulamaları sonucunda yaşanan ekonomik refah artışının detaylarına aşağıda değinilecektir.

Denk Bütçe

Denk Bütçe, devlet bütçesinin açık veya fazla verilmeden, kamu harcamalarının normal bütçe gelirleri ile denk olarak sağlanmasıdır. Denk Bütçe anlayışı Klasik Teoriye dayanmaktadır. Dünyada hızla değişen ekonomik konjonktürün de etkisi ile ortaya çıkan diğer bütçe teorileri ile birlikte, bütçe denkliğinin sağlanmasının zor olduğu, hatta bütçe açıklarının, ortaya çıktığı konjonktüre bağlı olarak, ekonomiyi canlandırdığı konusunda görüşler ortaya atılmıştır. Ülke deneyimleri göstermektedir ki, büyük bütçe açıkları, özellikle gelişen ülke ekonomileri için büyük sorun olmakta, yüksek oranlı enflasyon ile birlikte ekonomik krizlere yol açmaktadır. Bu nedenle, mali disiplinin sağlanması kaçınılmaz hale gelmiştir.(İzgi, 1996) Türkiye'de mali disiplinin sağlanması yönünde ümitlerin tükendiği bir noktada Refahyol hükümeti iktidara gelmiş ve önceki hükümetlerin aksine IMF destekli ekonomi politikalarını bir kenara bırakıp hükümetin kendi ekonomik yol haritasını oluşturan politikaları uygulamaya koymuştur.

İlk aşamada, uygulanmakta olan 1996 bütçesinin giderlerine eklemeler yapılmıştır. Bu ek giderler ise borçlanmaya gidilmeden karşılanacak şekilde bir ekonomik program başlatılmıştır. Başta israfın önlenmesi olmak üzere kaynak paketleri ile ülkedeki mevcut ekonomik imkanların değerlendirilmesi ekonomi politikalarının temel eylem planlarını oluşturmuştur (Erbakan, 2002). Reel sektörün egemen olduğu ekonomiye geçiş ve bunun önündeki engellerin kaldırılması suretiyle yatırım, üretim, istihdam ve ihracatın artırılması, madencilik, ormancılık, tarım ve hayvancılığın güçlendirilerek harekete geçirilmesi ve havuz sistemi programın maddelerindendir.

Tablo 1. 1996 – 1997 Konsolide Bütçe (Milyar TL / Milyon Dolar)

	Ger-çekl. 1996 TL	Progr. 1997 TL	Dğşm %	Ger-çekl. 1997 TL	Dğşm. (96-97) %	1996 G. Dolar	1997 G. Dolar	Dolar % De-ğişme
I- Bütçe Giderleri	3.947	6.255	58.5	8.050	104,0	36.713	39.316	7,09
1-Personel	975	1.490	52.8	2.073	112,6	9.070	10.125	11,63
2. Diğer Cari	330	670	103.0	715	116,7	3.070	3.492	13,75
3. Yatırım	227	525	131.6	640	182,6	2.107	3.126	48,36
4. Transfer	2.415	3.386	40.2	4.622	91,4	22.467	22.574	0,48
- Borç Faizleri	1.507	1.864	23.7	2.278	51,2	14.019	11.126	-20,64
- KIT Transfer	48	91	91.6	124	161,1	442	606	37,10
- Vergi İadeleri	112	178	58.9	250	123,2	1.042	1.221	17,18
- Sosyal Güvenlik	345	530	53.6	760	120,3	3.209	3.712	15,67
Emekli Sandığı	105	133	26.7	300	185,7	977	1.465	49,95
SSK	174	280	60.9	337	93,7	1.619	1.646	1,67
Bağ-Kur	60	117	95.0	123	105,0	558	601	7,71
- Fon Ödenekleri	141	216	53.2	387	174,5	1.312	1.890	44,05
- Tarımsal Destekleme	60	100	66.7	251	318,3	558	1.226	119,71
- Diğer Transferler	203	401	97.7	572	182,2	1.886	2.794	48,14
II-Bütçe Gelirleri	2.647	6.255	136.3	5.815	119,7	24.620	28.401	15,36
1- Vergi Gelirleri	2.200	4.368	98.5	4.745	115,7	20.465	23.177	13,25
2- Vergi Dışı Gelirler	167	1.445	765.3	405	142,3	1.553	1.976	27,24
3- Özel Gelir ve Fonlar	270	425	57.6	577	113,9	2.509	2.817	12,28
4- Katma Bütçe	10	17	70.0	88	781,7	93	431	363,44
III- Bütçe Dengesi	-1.300	0	-	-2.235	71,9	-12.093	-10.916	-9,73

Kaynak: Maliye Bakanlığı ve TCMB verilerinden derlenmiştir.

1997 Ocak ve Şubat aylarında bütçe gerçekleşmeleri hedeflendiği gibi devam etmiştir, yani denk olarak gerçekleşmiştir. Vergi gelirleri olağanüstü bir şekilde yaklaşık 3 Milyar Dolar artmıştır. Bu artış, yeni vergiler ihdas etmek veya vergi oranlarını artırmak şeklinde vergi yükünde bir artış değil, personel harcamaları, transfer harcamaları ve diğer harcamalardaki artışlar neticesinde halkın gelirinde yaşanan olağanüstü artışlar sonucunda piyasalardaki canlanma dolayısıyla ortaya çıkan bir artıştır.

Ancak özelleştirmede yapısal ve yasal çerçevenin özellikle 28 Şubat sonrası bürokratik nedenlerle gerçekleşememesi sonucunda beklenen gelir sağlanamamış, sonrasında ise iktidar değişikliği gerçekleşmiştir. Bütün bu gelişmelerden dolayı bütçe denkliği Şubat sonrasında sağlanamamıştır. Refahyol Hükümetinin programdan çok daha büyük miktarlarda harcamalar gerçekleştirmesine ve hükümet değişikliğine rağmen bütçe dengesi bir önceki yıldan reel olarak daha az açık vermiştir.

Bütçenin önemli kalemlerinden birisi Personel Harcamalarıdır. Kamu kesimi toplu iş sözleşmeleri, 1997 yılında aylık eşel-mobil sistemine geçme girişimine sahne olmuştur. Bu kapsamda yılın ikinci yarısında gerçekleşen aylık enflasyon kadar ücretlerin artırılması yoluna gidilmiştir. Memur maaşları yıl içinde Ocak, Nisan ve Temmuz ayında olmak üzere üç defa artırılmıştır. DPT tahminlerine göre toplu sözleşme kapsamındaki kamu kesiminde ücretler 1997 yılında reel olarak yüzde 37, memur maaşları ise yüzde 16,5 oranında artış kaydetmiştir (TCMB, 1997). 1996 yılında Refahyol Hükümeti iş başına geldikten sonra ücretlerde yüzde yüzün üzerinde artış yapmıştır. Yüzde yüzün üzerindeki nominal artışa karşın ücretlerdeki reel artış Refahyol Hükümetinin ikinci dönemi olan 1997 yılında yüzde 37 oranında gerçekleşmiştir. 1996 yılının ikinci yarısından itibaren hesaplandığında reel artış yüzde 50'yi geçmektedir. Türkiye Cumhuriyeti tarihinde Refahyol Hükümeti dışında böyle bir iyileştirme yaşanmamıştır.

Şekil 1. Refahyol Hükümeti Dönemi Konsolide Bütçe Transfer Harcamaları (Dolar)

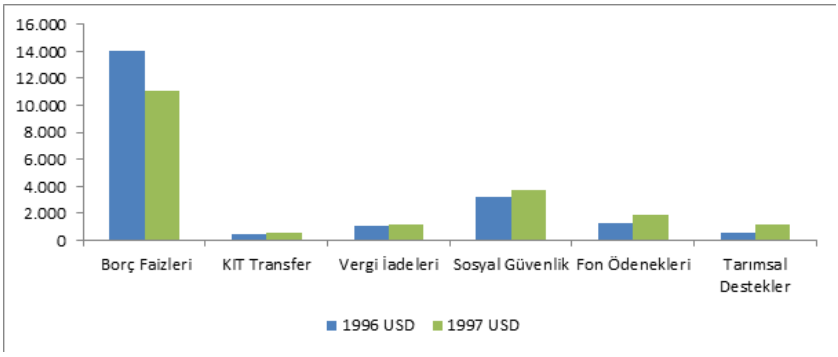

Kaynak: Maliye Bakanlığı, TCMB, TÜİK

Enflasyonun yüzde 70-80 oranlarında gerçekleştiği 90'lı yıllarda bütçe gerçekleşmelerini daha iyi okuyabilmek için tabloda 1996 ve 1997 yılları bütçe gerçekleşmelerine Dolar bazında da yer verilmiş ve değişimler yüzde olarak gösterilmiştir. Buna göre bir dolar bazında bütçede iki kalemde düşüş yaşanmıştır. Birisi yukarıda belirtilen bütçe açığı ikincisi ise borç faizleridir.

KİT zararları sıfıra düşürüldüğünden dolayı bütçeye ek bir yük getirmemiştir. Bununla birlikte transfer harcamalarında tarımsal destekleme iki katından daha fazla artırılmış, yoksullar için fon ödenekleri artırılmıştır. Transfer harcamalarında en fazla dikkati çeken gelişme ise borç faizlerindeki büyük miktarda azalmadır. Faiz harcamaları yaklaşık 14 Milyar Dolar'dan 11 Milyar Dolar'a düşürülmüş, buna 1996'nın ikinci yarısı da eklendiğinde faiz harcamalarında 7 Milyar Dolar azalma yaşanmış, diğer faizler de katıldığında bu azalma toplam 10 Milyar doları bulmuştur. Daha önce yapılmış olan 1997 hazırlık bütçesinde faiz harcamalarının 22,5 Milyar Dolar olarak belirlenmesine rağmen 11 Milyar Dolar olarak gerçekleştiği düşünüldüğünde aslında faizlerdeki azalmanın boyutunun 10 Milyar Doların çok daha üzerinde olduğu anlaşılmaktadır.

b. Yatırım, Üretim ve Milli Gelirde Gelişmeler

Refahyol Hükümeti'nin iktidarda bulunduğu 1996'nın ikinci yarısı ve 1997 yılının ilk yarısında yatırımların payı koalisyon hükümetleri döneminin en yüksek oranlarında seyretmiştir. Erbakan'ın mühendis olarak akademisyenliği döneminde, sonrasında iş adamı kimliği ile ve aktif siyasi hayatı boyunca Ağır Sanayi Hamlesi söylemlerini başbakanlığı döneminde hayata geçirmeye çalışması bu artışta etkili olmuştur. Aynı durum 1974-1978 yılları arasında farklı hükümetlerde başbakan yardımcısı olduğu dönemlerde de gerçekleşmiştir.

Şekil 2. Bütçe Harcamalarında Yatırımların Payı (1993-1998)

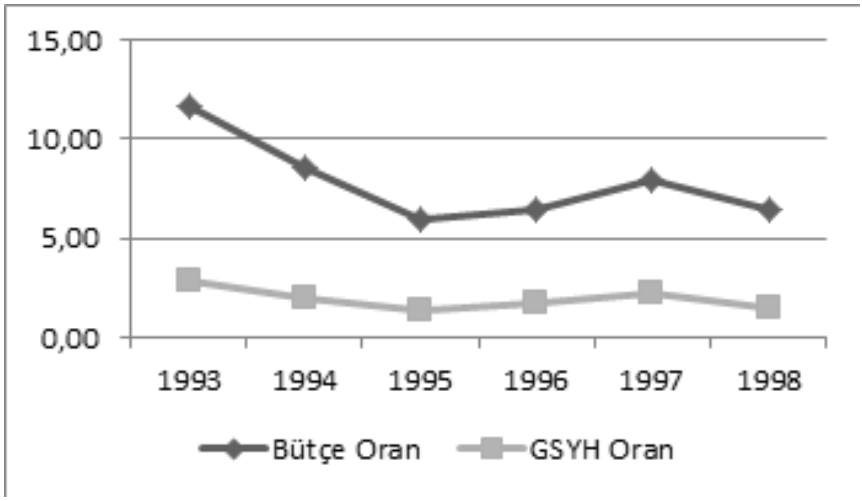

Kaynak: Maliye Bakanlığı, Kalkınma Bakanlığı, TÜİK

1993-1998 dönemindeki en iyi sıçrama 1996-1997 Refahyol Hükümeti döneminde gerçekleşmiştir. Öncesinde 94 krizi ve kısa dönemli bir koalisyon dönemi bulunmaktadır. 1997 yılında yatırımların payı, 1996 yılına göre dolar bazında yüzde 48,36 oranında bir artış gerçekleşmiştir.

Şekil 3. GSMH, GSYH ve Ana Sektörlerde Yıllık Büyüme
1987 üretici fiyatlarıyla, ana sektörlerdeki katma değer artışıdır.

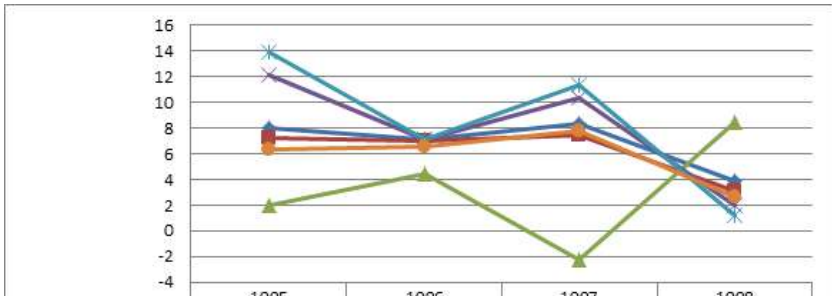

	1995	1996	1997	1998
GSMH	8	7,1	8,3	3,9
GSYİH	7,2	7	7,5	3,1
Tarım	2	4,4	-2,3	8,4
Sanayi	12,1	7,1	10,4	2
İmalat Sanayi	13,9	7,1	11,4	1,2
Hizmetler	6,3	6,6	7,80	2,7

Kaynak: TÜİK, TCMB

Arz yönünden bakıldığında, 1997 yılının ilk dokuz ayında sanayi ve ticaret sektörleri katma değerleri önemli oranlarda artarak GSMH'daki yüksek büyümenin kaynağını oluşturmuş, tarım katma değerinde ise gerileme gözlenmiştir. Tarımın etkisi 1 yıl gecikmeli olarak 1998 yılında ortaya çıkmıştır. Talep yönünden, yılın ilk yarısında tüketim ve yatırım harcamalarının yüksek oranda artması ve yılın tamamında özel imalat sanayinde dayanıklı tüketim ve yatırım mallarını içeren metal eşya, makine ve teçhizat üretimindeki hızlı artış, 1997 yılında GSMH'daki büyümenin hem özel tüketim hem de yatırım harcamalarından kaynaklandığını göstermektedir (TCMB, 1997).

Şekil 4. Toplam, İmalat ve Makine-Teçhizat Sanayileri Yıllık Üretim Değişim Oranları

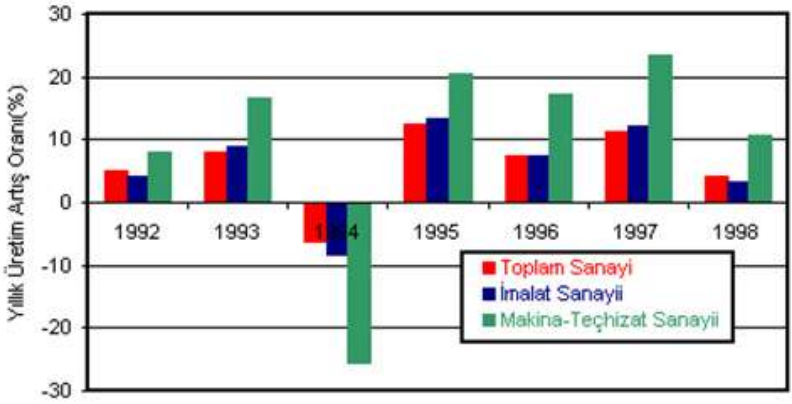

TÜİK tarafından yayınlanan üçer aylık sanayi üretim endeksi verileri kullanılarak, on iki aylık ortalamalara göre hesaplanmıştır. 1998 yılı için ilk dokuz aylık ortalamadan yararlanılmıştır.

Kaynak: TÜİK, TCMB

Metal eşya, makine-teçhizat sanayi, imalat sanayi içerisinde özel bir öneme sahiptir. Özellikle ileri sanayi ülkelerinde olmak üzere, bütün ülkelerde, makine-teçhizat sanayinin toplam sanayi içerisindeki payı artmaktadır. Büyük ölçüde yatırım ve dayanıklı tüketim malı niteliğindeki ürünlerin yer aldığı metal eşya, makine-teçhizat sanayi Türkiye ekonomisinin hızla gelişen sektörlerinden birisi olmuştur. Sektör üretiminin yıllık artış oranı, gerek toplam sanayi üretiminin, gerekse imalat sanayi üretiminin yıllık artış oranlarının üzerinde seyretmektedir. Bu durum makine-teçhizat

sanayi üretimindeki artışın, ekonomik büyüme üzerinde büyük bir itici güç oluşturduğunu göstermektedir.

Türkiye'nin 90'lı yıllardaki en önemli sorunlarından birisi de Kamu İktisadi Teşebbüsleridir (KİT'ler). Türkiye'de KİT'lerin doğru yönetilmemesi ve siyasi amaçlara hizmet ettirilmesi, yolsuzluk ve iktidar yandaşlarına istihdam sağlama merkezleri haline dönüştürülmesi KİT'lerin zarar etmesine neden olmuştur.

Şekil 5. KİT'lere yapılan Transferlerin Transfer Harcamaları İçindeki Payı (1996-2000)

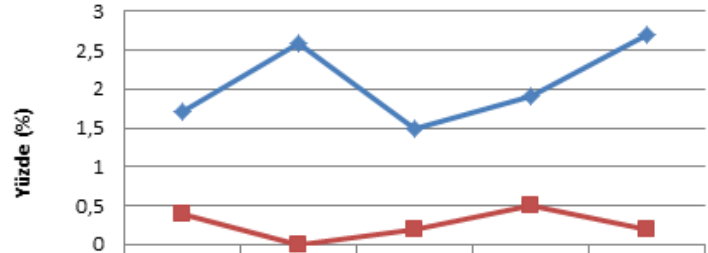

	1996	1997	1998	1999	2000
Sermaye	1,7	2,6	1,5	1,9	2,7
Görev Zararı	0,4	0	0,2	0,5	0,2

Kaynak: Maliye Bakanlığı

Ancak grafikte görüldüğü gibi KİT'ler 1997 Refahyol Hükümeti döneminde zarar etmemiş ve görev zararının konsolide bütçeye oranı sıfır olarak gerçekleşmiştir. Buradan anlaşılmaktadır ki bu kuruluşlar iyi yönetildiği takdirde kar elde etmesi mümkün olup görev zararı dolayısıyla bütçeye yük olmayacaktır.

1997 yılı sonunda İstanbul Menkul Kıymetler Borsası (İMKB) bileşik endeksi bir önceki yıl sonuna göre nominal olarak yüzde 254 oranında artarak 3.451 puana yükselmiştir. Toplam özel sektör menkul kıymet ihracı yüzde 116,9 artarak Ocak-Kasım 1997 döneminde 351,3 trilyon Türk lirasına ulaşmıştır. Sabit fiyatlarla bu artış yüzde 29,4'dür. Şirketler borçlanma yerine sağlam bir kaynak olarak hisse senedi çıkarmayı tercih etmişler ve halka açılmaları 1997 yılında da devam etmiştir. Buna paralel olarak özel kesim tahvil ihracı yüzde 41,4 düşmüştür. Finansman bonosu ve varlığa dayalı menkul kıymet ihracı da sırasıyla yüzde 23,6 ve yüzde 44,7 oranlarında azalmıştır (TCMB, 1997).

Tarımın çıktıları bir sonraki dönem gerçekleştiğinden dolayı büyüme

1 yıl gecikmeli olarak ortaya çıkmış ve 1998 yılında yüzde 8,4 ile en yakın sektörden 3 kat fazla büyümüştür. 1996 ve 1997 yıllarında tarımsal desteklemeler zirveye çıkmıştır. Birlikler ve TMO tarafından çiftçiye verilen tarım ürünleri bedeli yüzde 312 oranında artırılarak 43,5 Trilyon TL'den 135,8 Trilyon TL'ye çıkarılmıştır. Örneğin kabuklu fındık alım fiyatı yüzde 467, buğday yüzde 282, ayçiçeği yüzde 267, pamuk alım fiyatı yüzde 175 oranlarında artırılmıştır. Ayrıca bazı ürünlerin de ilk kez alımı yapılmıştır. Tohumluklarda uygulanan destekleme fiyatları yüzde 500'e kadar artırılmıştır. Gübre desteklerinde yüzde yüze yakın artış gerçekleştirilmiş, 1995'te 367 Milyon Dolar olan destek miktarı 1996'da 586 Milyon Dolar ve 1997'de 630 Milyon Dolara çıkarılmıştır. Destekleme alımları için yapılan ödemelerin GSMH içindeki payı 1996 yılında yüzde 1,1'den 1997 yılında yüzde 1,5'e çıkmıştır.

Hayvancılığın geliştirilmesi amacıyla 40 Trilyon TL ödenek ayrılmıştır. Krediler döviz değerine göre geri alınmak kaydıyla faizsiz olarak verilmiş, yüzde 30'un üzerindeki kur artışını ise devletin karşılayacağı garantisi verilmiştir. Süt alım fiyatı yüzde 100'e varan oranlarda artırılmıştır. Et üretim planı ve et ithalatının yasaklanması ile ithalat durdurulmuş ve eti ihraç eder hale gelmek için 100.000 ton daha et üretimi yapılması kararlaştırılmıştır.

Şekil 6. Cumhuriyetten Günümüze Hükümetlerin Büyüme Performansları

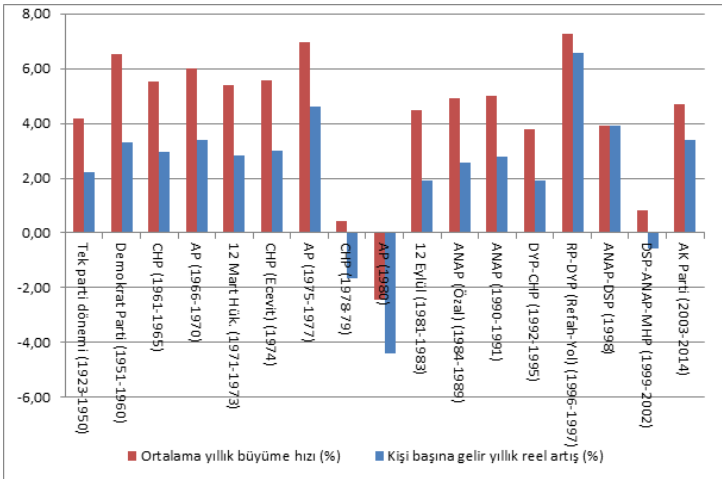

Kaynak: (Özkul, 2015)

Yatırımlar üretim, üretim ise Milli Gelir artışı ile sonuçlanmaktadır. Milli Gelir artışı kişi başına geliri artırarak refah düzeyinin yükselmesine

sebep olmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti tarihinde en yüksek ortalama Milli Gelir ve Kişi Başına Reel Milli Gelir artışı 54. Refahyol Hükümeti döneminde gerçekleşmiştir (Özkul, 2015).

Kişi Başına Milli Gelir artışının gerçek anlamda refah düzeyini artırması için adil bir gelir dağılımı ile birlikte gerçekleşmesi gerekmektedir. Refahyol Hükümeti döneminde gelir dağılımını en fazla bozan nedenlerin başında gelen faiz harcamaları azaltılmış ve vergi oranlarının da artırılmaması ve ücretlerdeki olağanüstü artışlarla gelir dağılımındaki dengesizlikleri giderici politikalar izlenmiştir. Buna enflasyon oranlarının kontrol altına alınması ve işsizlikte 5,9'luk oran ile bir artış yaşanmaması eklendiğinde ülkedeki vatandaşların refah düzeyleri önemli seviyede yükseltilmiştir.

c. Enflasyon Oranındaki Gelişmeler

Enflasyonun ve işsizliğin azaltılması, birbiriyle çatışan iki iktisat politikası amacıdır. Herhangi bir dönemde yaşanan canlanma, talep artışı sonucunda üretimi artırıp işsizliği azaltırken, enflasyonu artırmaktadır. Daralma döneminde meydana gelen talepteki azalma ise enflasyonu azaltmakta fakat işsizliği artırmaktadır.

Türkiye'de kamu harcamalarının ve özellikle personel harcamalarının çok yüksek oranlarda artırıldığı 1996-1997 Refahyol Hükümeti döneminde toplam talebin artması dolayısıyla enflasyonun çok yüksek oranlarda gerçekleşmesi gerekmektedir. Oysa bu dönemde üreticinin desteklenmesi ve toplam arzın artırılması sonucunda enflasyonun artmaması hatta TÜFE'nin yüzde 80'den yüzde 78'e, TEFE'nin yüzde 85'ten yüzde 75'e düşmesi Türkiye için olduğu kadar iktisat bilimi açısından da çok önemlidir. Enflasyon tahribatının önemli derecede hissedildiği son 30 yılda canlanma ve refah artışı gerçekleşirken enflasyonun kontrol altına alındığı tek dönem Refahyol Hükümeti dönemi olmuştur.

d. Bankacılık ve Havuz Sistemi

Yurtiçi özel bankaların banka sektöründeki ağırlığı 1997 yılında oldukça yüksek düzeydedir. Kamu bankalarının sayısı 8, yabancı bankaların sayısı ise 21 olduğu dönemde yabancı bankaların sayısına göre çok daha az bir payı bulunmaktadır. Bu dönemde yabancı bankaların sektör payı yüzde 4,7'dir. Kamu bankalarında ise tersine bir durum söz konusudur. Sayısına göre sektör payları yüzde 34,6 ile çok daha yüksek orandadır. Özel bankaların sayıları ile sektör payları arasında ise paralellik bulunmakta ve en büyük payı oluşturmaktadır.

Şekil 7. Gruplara Göre Banka Sayıları (Adet) ve Sektör Payları (%),**(1997)**

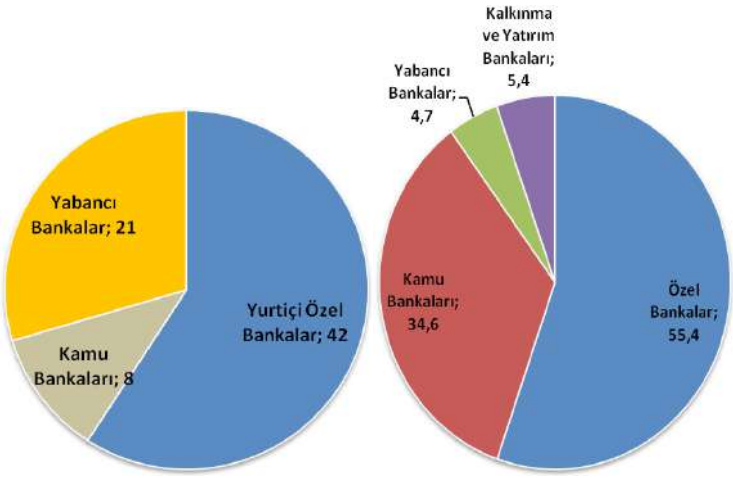

Kaynak: BDDK, TBB, (Sugözü, 2009)

1997 yılında bankacılık sektörünün açtığı kredilerin artışını belirleyen en önemli faktörün ekonomideki büyüme sürecinin devam etmesi olduğu söylenebilir. Toplam kredilerdeki artış, kredi türlerindeki değişimler itibariyle incelendiğinde, ihracat kredileri ile firmaların işletme sermayesi ihtiyaçları için talep ettikleri ticari kredilerin önemli oranda büyüdüğü görülmektedir. Kasım 1997 itibariyle ihracat kredileri ve ticari krediler bir önceki yılsonuna göre reel olarak sırasıyla yüzde 11,6 ve yüzde 24 artmıştır. Üretimdeki artışın finansmanı amacıyla kullanılan bu kredilerdeki artış, özellikle sanayi sektöründeki büyüme sürecinin devam ettiği ve banka kredilerindeki artışı uyardığı yolunda bir gösterge sayılabilmektedir (TCMB, 1997).

Bankalarla ilgili olarak Refahyol Hükümeti dönemindeki en önemli gelişme Havuz Sistemi olarak bilinen Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'ndaki Kamu Tek Hesabı'nın oluşturulmasıdır. Bu sistemde Kamu Kurumlarının ticari bankalarda düşük faizlerle değerlendirdiği mevduatın, TCMB bünyesinde oluşturulan Kamu Tek Hesabı'nda toplanması, yine nakit ihtiyacı olan Kamu Kurumları tarafından bu ihtiyacın yüksek faizlerle ticari bankalardan finansmanı yerine TCMB'de

biriken bu fonların kullandırılması neticesinde devlet yüzde 100'lerin üzerinde ödenen faizden kurtulmuş toplamda kamuya yaklaşık 10 Milyar Dolarlık bir kaynak sağlanmıştır.

d. Dış Ticaret ve Cari Denge

1996'nın ikinci yarısı ve 1997'nin ilk yarısında iktidara gelen Refahyol hükümetinin reel ekonomi politikalarının sonuçları kısmen de olsa aşağıdaki dış ticaret rakamlarında da ortaya çıkmaktadır.

Tablo 2. Yıllara Göre Dış Ticaret (1995 - 1998)

Yıl-lar	İhracat (000 $)	Değş. %	İthalat (000 $)	Değş. %	Den-ge(000$)	Topl.Tic.H.	Krş Or.%
1995	21.637.041	19,5	35.709.011	53,5	-14.071.970	57.346.052	60,6
1996	23.224.465	7,3	43.626.643	22,2	-20.402.178	66.851.108	53,2
1997	26.261.072	13,1	48.558.721	11,3	-22.297.649	74.819.793	54,1
1998	26.973.952	2,7	45.921.392	-5,4	-18.947.440	72.895.344	58,7

Kaynak: TÜİK

Dış ticaret hacminin 1996 ve 1997'de arttığı ve 1998'de ise daraldığı görünmektedir. 1996'ya oranla 1997'de ihracattaki artış yüzde 13,1 iken ithalattaki artış yüzde 11,3'tür. 1997 yılında üretim artışının yüksek düzeyde gerçekleşmesi ve iç talebin canlı olması, Gümrük Birliği'nden sonra ithalat artışını açıklayan diğer önemli faktörlerdir. Bunun yanı sıra, Türk lirasının 1996 yılsonuna göre reel olarak değerlenmiş olması da ithalat artışını uyarmıştır. 1997 yılında dış talebe bağlı olarak bavul ticareti dışındaki ihracatın ithalattan daha hızlı artması dış ticaret açığının artış hızında yavaşlamaya neden olmuştur.

Yılın ilk altı ayında bir önceki yılın aynı dönemine göre ihracat fiyatları ortalama olarak yüzde 3,8, ithalat fiyatları ise yüzde 5,2 gerilemiştir. Bu durum, 1997 yılının ilk altı ayında dış ticaret hadlerinin Türkiye lehine geliştiğini göstermektedir. Cari dengedeki gelişmeler ise TCMB verilerine göre 1996 yılında 2,4 Milyar Dolar ve 1997 yılında 2,8 Milyar Dolar açık olarak gerçekleşmiştir. Cari işlem açığının finansmanı gerçekleşen sermaye girişi ile sağlanmıştır. 2,8 milyar ABD doları düzeyindeki cari işlem açığına karşılık, 8,6 milyar ABD doları net sermaye girişi gerçekleşmiş ve resmi rezerv artışı 3,3 milyar ABD doları olmuştur. Girişlerin 6,9 milyar

ABD doları uzun, 1,8 milyar ABD doları kısa vadelidir.

Merkez Bankası'nın 1997 yılında uyguladığı döviz kuru politikası, reel kur değişmelerinde istikrarı sürdürmeye dayanmıştır. Bu doğrultuda kur artışlarının beklenen enflasyon oranı ile paralellik göstermesine özen gösterilmiştir. İzlenen kur politikası bu dönemde cari işlemler dengesinin belirlenmesinde etken olmuştur. Belirli bir düzeye sahip olan ve 1997'de istikrarlı bekleyişlere uygun seyreden kurlar dış ticaret sektörünün rekabet edebilme gücünü korurken, bu sektörün ileriyi görebilmesine ve uzun vadeli ticari bağlantılar yapabilmesine olanak tanımıştır.(TCMB, 1997)

e. **Devlet Borçlarındaki Gelişmeler**

Türkiye ekonomisinde 1997 yılının ilk sekiz ayında gözlenen başlıca gelişmelerden bazıları; reel sektörde güçlü bir büyüme, iç borcun vade yapısının uzaması, kamu sektörünün dış borçlanmasının düşük düzeyde olması ve ödemeler dengesinin istikrarlı yapısının devam etmesi şeklinde özetlenebilir. İkinci olarak, iç borç vade yapısının uzaması; bir ekonomik sorunun, ne kadar köklü olursa olsun, ciddi ve programlı bir şekilde ele alındığında çözülebileceğini göstermiştir. (Erçel, 2007)

1997 yılının ilk yarısında ekonomide ortaya çıkan en önemli gelişme iç borçlanma vadesindeki uzama ve faizlerdeki düşüştür. 1996 yılının son aylarında iç borçlanmanın vade yapısında başlayan iyileşme 1997 yılının ilk yarısında da devam etmiştir. Bu dönemde uzun süre 4-5 ay gibi kısa sürelere sıkışan iç borçlanmanın vade yapısı, Hazine'nin başarı ve kararlılıkla uyguladığı iç borçlanma stratejisinin sonucu olarak 15 aya yükselmiştir. Aynı dönemde iç borçlanma faizlerinde de düşüşler yaşanmıştır.

Vade uzamasının piyasalarca benimsenmesi ile birlikte iç borcun çevrilebilirliğinin kolaylaşması bu durumla ilişkilendirilen risk priminde azalmaya yol açmıştır. Enflasyon gerçekleşmelerinde ve enflasyon beklentilerinde gözlenen azalma bu dönemde faiz oranlarındaki düşüşü sağlayan diğer önemli bir nedendir.

Şekil 8. 1995-1998 Dönemi KKBG, İç Borç ve Faiz Ödemelerinin GSMH'ye Oranları

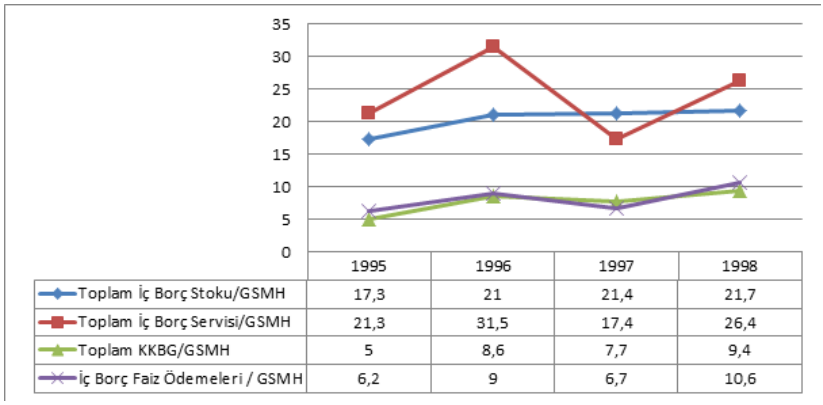

	1995	1996	1997	1998
Toplam İç Borç Stoku/GSMH	17,3	21	21,4	21,7
Toplam İç Borç Servisi/GSMH	21,3	31,5	17,4	26,4
Toplam KKBG/GSMH	5	8,6	7,7	9,4
İç Borç Faiz Ödemeleri / GSMH	6,2	9	6,7	10,6

Kaynak: DPT, TÜİK, Hazine Müsteşarlığı

İç borçlanma vadesinin 1997 yılında belirgin bir şekilde uzamasında, 1997 yılının Mart ayından itibaren başlanan TÜFE›ye endeksli ve 2 yıl vadeli Hazine ihaleleri, iki aşamalı olarak gerçekleştirilen bedelsiz ithalat ile toplam 2 milyar Alman markı bedelsiz ithalat hesabından kullanım ve Hazine›nin, oluşturulan Kamu Tek Hesabını kullanımı etkili olmuştur (Erçel, 1997).

Şekil 9. 1995-1998 Dönemi İç Borç Faiz Oranları

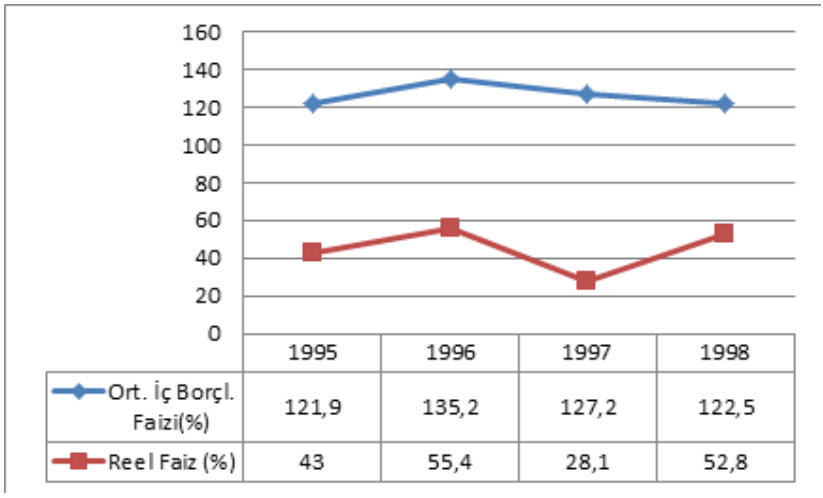

	1995	1996	1997	1998
Ort. İç Borçl. Faizi(%)	121,9	135,2	127,2	122,5
Reel Faiz (%)	43	55,4	28,1	52,8

Kaynak: TÜİK, Hazine Müsteşarlığı

İhale yoluyla yapılan, satış miktarı ve vade ile ağırlıklandırılmış ortalama iç borç faiz oranları, 1997 yılının Ocak ayından itibaren düşme

eğilimine girmiştir. İhale yoluyla yapılan iç borçlanma faiz oranları, 1996 yılı sonundaki yüzde 126›lık düzeyinden, 1997 yılının Ocak ayında yüzde 94,2›ye kadar gerilemiştir. Şubat ayında ise, yüzde 91,7 olarak gerçekleşerek, 1997 yılının en düşük değerine ulaşmıştır. Ortalama iç borçlanma faizi ise 1996 yılında yüzde 135,2'den 1997 yılında yüzde 127,2 ye gerilemiştir. Burada çok önemli olarak karşımıza çıkan oran, reel faiz oranıdır. Bu oran yüzde 55,4'ten yarı yarıya düşerek yüzde 28,1'e gerilemiştir.

Hükümetin Refah Partisi kanadı kamu finansman ihtiyacının borçlanma dışı araçlarla karşılanması için çaba gösterirken ve bunda önemli ölçüde başarılı olurken, Doğru Yol Partisi'nin bu konuda bir çekincesinin olmaması zaman zaman koalisyon içerisinde sorunlar meydana getirmiştir. Öyle ki borçlanmak için bir çalışma başlatıldığında çoğu zaman başta Başbakan Erbakan olmak üzere Refah Partili koalisyon üyeleri tarafından bu çalışmaların önüne geçilmiş ve finansmanın kamu tek hesabı gibi farklı kaynaklardan temin edilmesi önerilmiştir.

Haziran 1997 itibariyle hükümetin değişmesi ve sonrasında Refahyol hükümetinin atmış olduğu reel sektörü güçlendirici ve enflasyonu, faizleri ve borçlanmayı azaltıcı reformlar askıya alınmış, yeniden açık bütçeye ve borçlanmaya dayalı politikalar yürürlüğe konmuştur. Bu süreç Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizlerine kadar devam etmiştir.

2. Refahyol Hükümeti Dönemindeki Ekonomik Gelişmelerin Adil Ekonomik Düzen Açısından Değerlendirilmesi

Refahyol Hükümeti dönemini değerlendirmeden önce Cumhuriyetten bu yana Türkiye'deki gelişmeler özetlenecektir.

a. Refahyol Hükümeti Dönemi Öncesi ve Sonrası Ekonomik Gelişmeler

Türkiye Cumhuriyeti Devleti kurulduğundan bu yana çok çeşitli ekonomik programlar uygulanmıştır. Lozan Antlaşması ile 1928 yılına kadar dış ticaret politikasında kendi politikalarını uygulayamamış, 1928 sonrasında ise dış ticarette korumacı politikalar uygulanmıştır. Buna karşın içeride özel sektörün önünü açan liberal politikalara önem verilmiştir. 1950'lerden sonra ithal ikameci sanayileşme politikaları izlenmiştir. 1962 itibariyle planlı kalkınma dönemi başlamıştır fakat bu planlama ekonomide kamu sektörünün egemen olması için değil özel sektörün uygulama alanlarını genişletmek hatta teşvik etmek içindir.

1979 krizi sonrasında, 24 Ocak 1980 kararlarıyla devletin ekonomiye

müdahalesi asgari düzeye indirilerek serbest piyasa mekanizmasının güçlendirilmesi amaçlanmış ve dış ticaret önündeki engeller kaldırılmıştır. 1994 mali krizinin ardından 5 Nisan kararları, 2000 ve 2001 krizlerinin ardından da 2002 yılında Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı uygulanmış, krizden çıkış ve mali disiplin sağlanmaya çalışılmıştır.

Uygulanan ekonomik programların ortak noktası, bu programların dış yardımlar veya desteklerle birlikte gerçekleştirilmesidir. Borç vericilerin direktifleri doğrultusunda oluşturulan ekonomi politikalarının uygulanması neticesinde Türkiye'de Cumhuriyetten bu yana her ne kadar birbirinden farklı programlar uygulanmış olsa da aslında bu programlar batının Liberal Kapitalist İktisadi Sistemi içerisinde çeşitli kombinasyonları denemekten ibarettir. Böylece Türkiye, reel sektörün yalnızca iç talebe yanıt veren ve dış ticarette montaj sanayiinden ibaret olduğu ancak finans sektörünün güçlü olduğu ve çok büyük kazançlar elde ettiği, serbest piyasa kurallarına bağlı liberal Kapitalist sistemin en iyi uygulandığı ülkelerden biri haline gelmiştir.

b. Refahyol Hükümeti Dönemi Ekonomik Gelişmeler ve Adil Ekonomik Düzen Açısından Değerlendirilmesi

Prof. Dr. Necmettin Erbakan'ın Adil Ekonomik Düzen düşüncesinin çıktıları, yukarıda varılan sonucun neredeyse tam tersidir. Erbakan, akademiden sonra iş dünyasında ve sonrasında siyasi hayatı boyunca tamamen reel sektör odaklı ağır sanayi düşüncesini taşımış ve dile getirmiştir. Bu düşüncesinin ilk hamlesini siyasetten önce motor fabrikası kurarak, siyasi hayatında ise hükümet ortağı olduğu dönemlerde Türkiye'deki en hızlı sanayileşme ve büyümeyi gerçekleştirerek göstermiştir.

Türkiye Cumhuriyeti 54. Refahyol Hükümeti 1996–1997 döneminde bir yıl iktidarda kalmış olan bir koalisyon hükümetidir. Bu süre, reformların gerçekleştirilmesi, yeni bir iktisadi sistemin kurulması ve yerleşmesi için yeterli bir süre değildir. Erbakan, kendisinin de dile getirdiği gibi bu bir yılda rant adı verilen haksız ve emeksiz kazançları hızlı bir şekilde engelleyerek, israfı önleyerek ve kaynak paketleri ile devletin gelirlerini artırıp personel harcamalarını artırmak suretiyle maaş ve ücretleri artırıp, çiftçiye ve esnafa destekler vererek vatandaşın içinde bulunduğu ekonomik sıkıntılardan kurtulmasını sağlamayı hedeflemiş, yukarıda Refahyol dönemi ekonomik gelişmelerinde görüldüğü üzere bunu gerçekleştirmeyi de başarmıştır.

Erbakan'ın başbakan olduğu bu kısa süre, 80 yıldır yerleşmiş olan ekonomik sistemin değiştirilip tamamen yerli ve milli bir ekonomi politikasına geçmek ve yapısal reformlara ihtiyaç duyan dünyada uygulanmamış yepyeni bir ekonomik sistemi kurmak için ancak başlangıç aşaması olabilirdi. Erbakan bu süreci Ekonomiyi onarma süreci olarak adlandırmaktadır (Erbakan, 2002). Bundan dolayı Refahyol Hükümeti döneminde uygulanan ekonomi politikalarının Adil Ekonomik Düzen bağlamında değerlendirilmesinden ziyade, ekonomik gelişmelerin yönünün Adil Ekonomik Düzene doğru olup olmadığının analiz edilmesi daha mantıklı olacaktır. Yani bu bir yıllık süreçteki ekonomik gelişmeler Adil Ekonomik Düzen ile uyuşmakta mıdır, çatışmakta mıdır, asıl aranması gereken cevabın soruları bunlardır.

Bu soruların yanıtlarını bulmak için Adil Ekonomik Düzen'in dört sacayağı olan Para, Kredi, Vergi ve Sosyal Güvenlik ile ilgili Refahyol Hükümeti dönemindeki gelişmelerin Adil Ekonomik Düzen ile uyumlu olup olmadığını incelemek ve bu dönem uygulamalarının Adil Ekonomik Düzen'de devletin ekonomiye müdahalesi ile ilgili temel prensiplerine uyup uymadığını araştırmak daha anlamlı olacaktır.

Adil Ekonomik Düzen'de para, mal ve hizmetlerin, gayrimenkullerin ve altın ve gümüş gibi değerli madenlerin karşılığı olacak ve karşılıksız para basımı yapılmayacaktır. Refahyol Hükümeti işbaşına geldiğinde Türkiye'de Kısmi Rezerv Sistemi adı verilen bankacılık sistemi hakimdir. Bu sisteme göre bankalar, vadeli ya da vadesiz ayırt etmeksizin mevduatların zorunlu karşılık oranları dışındaki miktarlarını kredi olarak kullandırabilmektedirler. Bu durum gerçekte bulunmayan ama kayıtlarda bulunan ve üzerinden faiz kazancı elde edilen büyük miktarlarda kaydi paranın oluşmasına neden olmaktadır.

Para arzı artırıldığında, örneğin yüzde 10'luk bir zorunlu karşılık oranı durumunda kendisinin on katı kadar kaydi para ortaya çıkabilmektedir. Netice olarak para arzının gerçek sahibinin Hükümet değil bankalar olduğu, hükümetin yalnızca tetikleyici rol üstlendiği ortaya çıkmaktadır. Buzdağının görünen yüzü olan fiziksel paranın Merkez Bankası vasıtasıyla basılması da bu anlamda ayrı ve üzerinde durulması gereken bir sorundur.

Refahyol Hükümetinin iktidarda bulunduğu süre, bankacılık ve para sistemini değiştirmek için yeterli bir süre değildir. Ancak para basma ve borçlanmayı ortadan kaldırmak için onun en önemli nedeni olan bütçe açıklarının ortadan kaldırılması gerekmektedir. Bu anlamda denk bütçe

çalışmaları Merkez Bankasının para basımı yoluyla finansman nedenini önemli ölçüde ortadan kaldırmış olsa da piyasada paranın kontrol altında olmaması ve kaydi para sorunu, bankacılık ve para sisteminde uzun dönemli ve köklü bir reformu gerekli kılmaktadır.

Adil Ekonomik Düzen'de kredi ile ilgili en temel esas, onun faiz karşılığında verilmemesi gerektiği ile ilgilidir. Bunun en önemli nedeni İslam inancının faize karşı tavizsiz bir şekilde yasakçı tutumudur. Faiz bütün İbrahimi dinlerde haramdır. Ancak Hristiyanlığın Protestanlık Mezhebinin kurucularından biri olarak kabul edilen Jean Calvin, Hristiyanlıkta haram olduğu belirtilen faizin aslında tefecilik faizi olduğunu ifade etmiş ve devletin düşük bir oranda belirlemesi kaydıyla yatırımlar için faizi meşru görmüştür (Böhm-Bawerk, 1890). Martin Luther'in ise temelde karşı olmasına rağmen devletin yasaklamak suretiyle faizi ortadan kaldıracağına inancı bulunmamaktadır. Luther de düşük oranda olmak kaydıyla faizi olağan karşılamaktadır. Bu düşünürler Avrupa ve ABD'de taraftar bulmuş ve düşünceleri ile Hristiyan dünyasının önemli bir bölümünde faizin önündeki manevi engellerin kalkmasını sağlamıştır.

İslam ülkelerinde ise faiz hala haram olarak kabul edilmekle birlikte faizin kendisi veya farklı isimler altında uygulamaları kaldırılamamıştır. Bunun en önemli nedeni yukarıda da belirtildiği gibi küresel ekonomik sistem ve onun uzantısı olan para sistemidir. Bugüne kadar Müslüman bilim adamları ya İslam'ın ekonomideki prensiplerini açıklamaya çalışmışlar ya da var olan para sistemine yani Kapitalist Sisteme katılım bankacılığını entegre etmeye çalışmışlardır. İslam'ın ekonomik prensiplerini topyekün bir sistem haline getiren ve kendi iktidarı döneminde bu sistemin ilk adımlarını atan ve ayrıca Adil Ekonomik Düzen adı ile bir iktisadi akıma dönüştüren ilk kişi Prof. Dr. Necmettin Erbakan'dır.

Erbakan Başbakan olur olmaz başdanışmanı Prof. Dr. Osman Altuğ ve Devlet Bakanı Fehim Adak ile bir araya gelerek kamu sektörünün faiz harcamalarından kurtulması için Havuz Sistemi olarak tanıttığı Kamu Tek Hesabı sisteminin kurulması talimatını vermiştir. Başbakanlığı döneminde borç ve faizleri azaltmak ve gelecek nesillere borç ve faiz yükü bırakmamak için denk bütçe uygulamasına geçilmiş, yeni bir iç ve dış borçlanmaya gidilmemiştir. Ayrıca üreticiye, çiftçiye ve esnafa faizsiz ya da mevcut sistemin mümkün kıldığı ve enflasyon oranlarının çok aşağısında faizle kredi destekleri verilmiştir. Bu anlamda Adil Ekonomik Düzen'in

kredi başlığı altındaki krediler mevcut sistemde gerçekleştirilemese de kredilerin faizsiz olma özelliği kısmen gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Yine halkın gelir düzeyi yükseltilerek borca mahkum edilmelerinin önüne geçilmesi ile birlikte dolaylı olarak tüketici nezdinde de bu amaç kısmen gerçekleştirilmiştir. Böylece Refahyol Hükümeti döneminde devlet, özel sektör ve hanehalkı borç ve faizlerinden tamamen olmasa da kısmen kurtarılmış, bu yönüyle Adil Ekonomik Düzen'in gerçekleşmesi yolunda önemli bir adım atılmıştır.

Adil Ekonomik Düzen'in üçüncü temel prensibi vergilerle ilgilidir. Buna göre devletin üretim sürecine katılması dolayısıyla elde edeceği faktör geliri hariç herhangi bir vergi yoktur. Adil Ekonomik Düzen'in bu prensibinin gerçekleşmesi için yine köklü bir vergi reformu ve dahası topyekün bir mali reform gereklidir. Bu reformun en az birkaç yıllık bir dönemde gerçekleştirilebileceği kuşku götürmez bir gerçektir. Ancak Refahyol Hükümeti bu anlamda en önemli adımını, harcamaları olağanüstü miktarlarda artırmasına rağmen bütçeye hiçbir ek vergi koymamak veya mevcut vergi oranlarında hiçbir artışa gitmemekle atmıştır.

Vergi gelirlerindeki önemli artış, vergi oranları artmaksızın halkın gelirlerinin artması dolayısıyla kayıt dışı ekonomiden çıkması, yine gelir artışı dolayısıyla gelir vergisinin miktar olarak artması, verginin tabana yayılması ve tüketimde ve bunun sonucu olarak vergilerde miktar bazındaki artıştan kaynaklanmaktadır. Vergi gelirlerindeki bu artış ulusal vergi yükünde artış anlamına gelse de kişi başına gelir ve refah düzeyinin artması ile birlikte aynı anda kayıt dışı ekonomi oranında önemli bir düşüş (Ay, Sugözü, Erdoğan, 2014) gerçekleşmiştir. Bütün bu gelişmeler Adil Ekonomik Düzen henüz gerçekleşmese de kısa süre içerisinde bu konuda alınan yolu göstermektedir. Böylece bu kadar kısa bir süre içerisinde Adil Ekonomik Düzen'in tüm kurumlarıyla yerleşmese de sistemin ana gayesi olan adil gelir dağılımı önemli ölçüde gerçekleştirilmiştir.

Adil Ekonomik Düzen'in dördüncü temel prensibi Sosyal Güvenlik ile ilgilidir. Bu anlamda bütün vatandaşların herhangi bir prim ödemeden sigortalı olması esastır. Refahyol Hükümeti döneminde bu sonuca ulaşmak için önemli adımlar atılmış, sosyal güvenlik kuruluşlarının revizyonu kanun tasarısı hazırlanmıştır. Ayrıca Hükümet, iktidarda bulunduğu dönemde emekli maaşlarını yüzde 200'lerin üzerinde, Bağ-Kur emeklilerinin maaşlarını yüzde 300 düzeylerinde artırmıştır. Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu aktif olarak kullanılmış, yoksul,

dul, kimsesiz ve diğer ihtiyaç sahibi 800 bin kişi tespit edilerek Fon'dan yararlanmaları sağlanmıştır. Böylece yine Adil Ekonomik Düzen'in sosyal güvenlikle ilgili kuralları tam olarak gerçekleştirilmiş olmasa da bu kısa süre içerisinde önemli bir yol kat edilmiştir.

Sonuç

Uygulanan ekonomi politikaları göstermektedir ki 54. Refahyol Hükümeti döneminde ne kapitalist ne de sosyalist bir ekonomik sistem uygulanmıştır. Yeni ve farklı bir ekonomik sistem uygulanmış, bir yandan faiz yavaş yavaş ortadan kaldırılmak ve spekülatif kazançların önüne geçilmek suretiyle ve devletin sanayileşmede aktif rol oynaması ile liberal kapitalizmden, diğer yandan özel sektöre destekler ve teşvikler verilerek, özelleştirmeye ve özel sektörün gelişmesi yönünde çaba sarf edilerek sosyalizmden ve devletçilikten uzaklaşılmıştır. Erbakan'ın önceki hükümetler dönemindeki sanayileşme politikaları da incelendiğinde daha çok doğuda fabrikalar kurduğu görülmektedir. Böylece bölgelerarası dengesizliğin giderilmesi için doğuda daha çok devletçi, gelişmiş bölgelerde ise daha çok liberal politikalar uyguladığı görülmektedir.

Bu uygulamalar dikkate alındığında anlaşılmaktadır ki Erbakan her iki sistemin uygun görülen politikalarını uygulayan ve her iki sistemden bağımsız kendine ait tamamen Türkiye odaklı Milli reçetelere sahip bir iktisat politikası uygulamıştır. Uygulanan bu politikalar Erbakan'ın deyimiyle ekonomik onarım politikalarıdır. Adil Ekonomik Düzen'in ana başlıkları açısından incelendiğinde Refahyol dönemi ekonomik gelişmeleri bu düşüncenin temel prensipleri ile aynı yönde ve başlangıç aşaması sayılabilecek şekilde önemli bir yol almıştır. Fakat hükümetin işbaşında kaldığı dönemin kısa olması Adil Ekonomik Düzen'in gerçekleştirilmesi için köklü reformların yapılmasının önündeki en büyük engel olmuştur.

Kaynaklar

Ay, A. Sugözü, İ.H. Erdoğan, S. (2014). Türkiye'de Vergi Yükünün, Enflasyonun ve Vergi Affı Beklentisinin Kayıt Dışı Ekonomiye Etkisi Üzerine Ampirik Bir Uygulama (1985-2012), *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Dr. Mehmet YILDIZ Özel Sayısı*. ss. 23-32

Böhm-Bawerk, E. (1890). *Capital and Interest: A Critical History of Economic Theory*. trans. William A. Smart. London: Macmillan.

Erbakan, N. (2002). *Türkiye ve Ekonomi*, Milsan Basım, İstanbul

Erbakan, N. (2010). *Yeni Bir Dünya ve Adil Düzen*. ESAM Yayınları. Ankara
Erçel, G. (1997). TCMB Başkanı Basın Açıklaması, TCMB, Ankara
Erçel, G. (2007). *IMF-World Bank Yıllık Toplantısı*, Hong Kong. http://www.tcmb.gov.tr/yeni/evds/konusma/tur/1997/RECENT.html. 20.10.2009
Ersin, İ. Yıldırım, C. (2015). İslam Ekonomisi Çerçevesinde Necmettin Erbakan'ın Adil Düzen Söylemi, *AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. Cilt:15. Yıl:15. Sayı:1. ss. 143-173
Ersoy, A. (2014). *Ortaklık Ekonomisi*, Şırnak Üniversitesi İİBF Konferans Salonu
Ersoy, A. (2015). İktisadi Teoriler ve Düşünceler Tarihi. 4. Basım. Nobel Yayınevi. Ankara
Koğar, Ç.İ. (1996) *Tartışma Tebliği No:9630*, TCMB, Ankara
Laffer, A. (2004) The Laffer Curve: Past, Present, and Future, http://www.heritage.org/research/reports/2004/06/the-laffer-curve-past-present-and-future, 18.08.2014
Özkul, İ. (2015). Hükümetlerin büyüme hızı karnesi, *Dünya Gazetesi*, 27 Ekim 2015
Sugözü, İ.H. (2009). Nasıl Bir Ekonomik Düzen; IMF ve Sanal Ekonomi mi, Adil Paylaşım ve Refah artışı mı?. *Milli Görüş Hareketinin Fikri Temelleri, Milli Görüş Sempozyumu*, Akar Otel, Ankara
TCMB (1997). Yıllık Rapor
Akevler.Org (1990). http://www.akevler.org/AkevlerKitaplar/50/3/13-Hayrettin-Karaman-ve-surekasinin-ADIL-DUZEN-tenkitleri-ve-KARAGULLENIN-ILMI-TARIHI-VE-IBRETLIKCEVAPLARI-Adil-Duzenin-Ic-Yuzu-Necmettin-Erbakan-ve-30-yilin-muhasebesi. 01.10.2016